

NEW JUNGIAN
ISRAELI ASSOCIATION

עמותת יונגיאנית
ישראלית חדשה (ע"ר)

דף הבית

היה או לא היה?

על יונג, גזענות ואנטישמיות

בני נגרי, לונדון

The shadows surrounding Jung are going to linger anyway, for they want us to pay psychological attention to them¹

1. גזענות

במאמר לא כל כך מוכר מתריס הפסיכואנליטיקן הבריטי פרחד דלאל כנגד נקודה מטרידה במשנתו של יונג, נקודה בה נושא ענייננו הוא אך חלק מתוך מכלול כאוב. הנקודה בה דן דלאל היה בעיית הגזענות הצפה ועולה מכתבי ק. ג. יונג.² עיון בהערותיו של דלאל ומעט הגינות אינטלקטואלית בסיסית יובילו אותנו לכדי מבוכה בלתי נעימה ומועקה כבדה בדיוק מן הסיבה אותה מעלה דלאל בפתח מאמרו:

בתוך 'תנועת הצמיחה' שמו של יונג מתנוסס לעתים קרובות. הוא נערץ בשל כמה דברים: היותו נחשב לאבי הפסיכולוגיה הטראנס-פרסונלית, האיש שאיחד את הגזע האנושי באמצעות תפיסת התת-מודע הקולקטיבי וקשר אותו לקוסמוס הרחב. הוא נחשב למשווה והמאחד הגדול. איש אשר הפילוסופיה שלו מאוזנת וענווה. אמנם נכון הוא כי האיש אכן עשה והחיה את כל אלו, אך באופן חלקי בלבד ותמורת מחיר. המחיר איננו רק החזקת הסטאטוס-קוו הידוע בעינו, אלא בהאדרתו ואכיפתו, עם כל העוולות שבתוכו.³

¹ אנדרו סמואלס: *National Socialism, National Psychology and Analytical Psychology*, בספר *Lingering Shadows (Jungians, Freudians and Anti-Semitism)*, הוצאת Shambhala, לונדון ובוסטון 1991.

² Farhad Dalal, "Jung: A Racist". *British Journal of Psychotherapy* 4: 263-279, 1988.

³ Ibid., p. 263 (תרגומי העברית להלן בידי כותב מאמר זה).

יונג – זועם דלאל ומתריס בעזרת ציטוטים אין-ספור מכתביו – משווה ומקביל את האדם השחור בן זמננו ל איש הפרה-היסטורי, את מודעות האיש השחור לתת-מודע של האיש הלבן ואת נפש האיש השחור הבוגר עם נפש הילד הלבן. כמות הציטוטים המביכים מכתביו של יונג בנושא זה קשה להם שלא להתפרש כהתנשאות ו-'הסתכלות מלמעלה' המוסווים כ-'הבחנה מדעית'. הבחנתו בנושא התפתחות המודע מתוך הלא-מודע עוברת (באקראי??) דרך ההבחנה 'אירופאים' ו-'לא אירופאים', כשההתייחסות לאירופאים נושאת את מילת הקיצור 'אנחנו' (We), לעומת 'הם' (They) ו/או 'האחרים' (the Others). די בדוגמה קצרה בכדי לחזות בניצני גזענות לשמה, אפילו כשהם מופיעים בתחפושת של ניתוח מדעי 'אמפירי':

בתוך כל ההמולה והשאון ניתן לראות תקופה ארוכה ללא היסטוריה. אחרי הכל, למה לי להיות שם ולתעד היסטוריה? בארץ כמו הודו אין מרגישים בחסרונה. כל גדולתה היא בכל מקרה אוניברסלית ובלתי אישית, בדומה לאלה של בבל או מצרים. להיסטוריה יש משמעות במדינות אירופאיות, שלאחר תקופה ברברית ובלתי היסטורית החלה לתפוס את מקומה הנכון. טירות, מקדשים וערים החלו להבנות, דרכים וגשרים הוקמו ואנשים גילו כי יש להם שם, כי יש להם עבר וכי עריהם התרחבו ועולמם התעצם ממאה למאה...⁴

מחד הוא בז ומזלזל בתרבויות המזרח, מנהגיהן ורגשותיהן, בעודו מפאר, מהלל ומשבח את תפיסות העולם הפילוסופיות שלהן, אותן הוא מאמץ ומכפיף להבנה ה'אירופאית', שהרי איש המזרח, ההינדו, בדוגמה ה'אמפירית' להלן אינו אלא:

...חובב בעיקר קלות וקלות-דעת. הוא לובש יריעת כותנה ארוכה הכרוכה סביב ובין רגליו. חזית רגליו מכוסה היטב אך אחוריהן חשופות בצורה מעוררת גיחוך. יש בזה משהו מן הנשי והילדותי. יקשה עליך לדמיין חייל לבוש יריעת בד בין רגליו... רבים לובשים גם חולצה או ז'קט אירופאי מעל. הדבר משעשע למדי, אך אינו גברי במיוחד. הלבוש בצפון [הודו] הוא פרסי במקורו, ונראה נאות וגברי. לבוש היריעה הוא דרומי, אולי בגלל המורשת המטריאכלית שעדיין תקפה באזור זה. היריעה נראית כחיתול מוגדל. זהו בהכרח לבוש לא מלחמתי, והוא תואם את המנטליות הפציפיסטית של ההינדו באופן מושלם.⁵

וכדי לתת להבחנות מרנינות הנפש אלה גם תקפות ביולוגית, יונג קובע במקום אחר כי

למרות שהילד לא נולד עם הכרה, נפשו איננה טאבולה-ראסה. הילד נולד עם מוח מוגדר, ומוחו של ילד אנגלי אינו פועל כמוחו של השחור באוסטרליה, אלא בדרך של אדם אנגלי מודרני...⁶

לפיכך, ולאור פגישותיו המעמיקות עם בני שבטים שונים⁷, משתמע כי הבושמני, הערבי, בן שבט האלגוני וההודי אינם יכולים להשתנות, הודות לתכתיב הביולוגי הכופה עליהם, פרימיטיביות' נצחית. וכאשר מוחו של הילד האנגלי שונה בפעולתו מזה של השחור האוסטרלי, הרי שהמרחק להבחנת השוני בין מוחו של הנוצרי למוחו של היהודי הנו קצר ומובן מאליו...

2. אנטישמיות

בעיני, הבעיה 'האישית' הסבוכה ביותר המשתקפת במחשבתו של יונג היא האובססיה הדתית, הנותנת אותותיה ומשאירה כתמים אפלים על כל צעד ושעל של חשיבתו הפילוסופית והמדעית.⁸ למרות ניסיונותיו למצוא את דרכו האישית בתוך הסבך הדתי, דבר שאף הפך אותו ל'כופר' בעיני אנשי הדוגמה, יונג היה שבוי, ובאופן דוגמטי ביותר, בעליונות הדת הנוצרית על פני כל האחרות. עיון מדוקדק בציטוטים לעיל, מתוך מאמרו של דלאל ומתוך שאר אמרותיו

⁴ C. G. Jung, *Collected Works*, Vol. 10, p. 517

⁵ C. G. Jung, *Collected Works*, Vol. 10, p. 52I

⁶ C. G. Jung, *Collected Works*, Vol. 18, p. 4 I

⁷ המבין בתוצאות מסעותיו של יונג באפריקה ובמזרח הוא שלל המסקנות המכלילות אותן הסיק מתוך שיחה קצרה עם איש אחד או שניים, כפי שהוא עצמו מעיד ב'זכרונות, חלומות, מחשבות (1963).

⁸ זו הגיעה לשיאה, לדעתי, בהנחתו המוטעית בדבר "הפונקציה הדתית" בנפש האדם, הנחה אותה אני סותר מכל וכל.

של יונג מראה לא פעם מידה של בלבול בין המינוח 'אירופאים' ו'אנחנו' לבין נצרות ונוצרים. למרות ניסיונותיו להשתחרר מהם, הוא נשאר שבוי במיתוסים הנוצריים האפלים ביותר. הבנת תרבויות שונות עוברת אצל יונג תחת פילטר כבד של דת, ובהיות הנצרות הדת העליונה והאולטימטיבית, לא פלא שתרבויות אחרות נראו בעיניו כנחותות. מונחים כמו גזע, תרבות ודת הופכים בדבריו לגוף אחד, ולפיכך לא יפלה הוא כי הגזע הארי, התרבות האירופאית והדת הנוצרית כולן הופכות למטבע אחת חדשה של הזן המובחר. מכאן גם ההסבר הנאור כי:

באשר לדעתי כי היהודים אינם יוצרים כל צורת תרבות, דעה זו נסמכת על (1) עובדות היסטוריות, (2) העובדה כי תרומות תרבותיות ספציפיות של היהודי הן תוצאות ברורות בתוך מעגל התרבות המארכת, שם נהיה היהודי נשא של אותה התרבות או מקדמה. תפקיד זה לכשעצמו הוא כה ייחודי ותובעני עד שקשה להאמין כי תרבות יהודית ייחודית מסוגלת להיווצר במקביל.⁹

ויתמה הקורא היכן בדיוק מצא יונג את עובדותיו ההיסטוריות המוצקות...

אולם המשפט המדאיג עוד יותר מההבנה ההיסטורית המעוותת של יונג מופיע באותו מכתב בסיום אותה פסקה:

אינני יכול לגלות אף שמץ של אנטישמיות בדעתי זו.¹⁰

לא רק שאינו יכול למצוא שמץ של אנטישמיות בדעתו ה'מדעית', אלא שכל גילוי של אנטישמיות איננו אלא אשמתו הברורה של היהודי:

היהודי אכן מזמין אנטישמיות ע"י הפצת ניווחה בכל מקום אפשרי. אינני מסוגל להבין מדוע היהודי, כמו כל נוצרי, איננו מסוגל לראות כי המבקר מבקר את דעותיו על בסיס אישי. מדוע הוא מוכרח להניח כי הביקורת האישית נגדו היא ביקורת נגד כל הגזע היהודי? האם האינדיבידואל הוא כל הגזע? אני רואה בזאת כדרך בלתי מקובלת להשתקת כל ביקורת.¹¹

אין בכוונתו של מאמר זה לצטט את כל המובאות הגזעניות והאנטישמיות מכתביו של יונג, והמעוניין ייטיב למצאן באסופת כתביו, במאמרו של דלאל ובאסופת המאמרים בספר *Lingering Shadows*. ודי במעט אלו בכדי לעורר הנפש למחשבה.

3. הרהורים, מחשבות וחלומות בלהה

חלק מהדור הראשון ליונגיאנים, דור שזכה להכיר או לפגוש את יונג בחייו, וחלק מהדור המאוחר יותר, זה שהכיר את אלה שזכו להכיר או לפגוש את האיש, התפתלו במועקת אי הנעימות מאמירותיו המביכות. חלק ניסה לגונן ולהסביר כיצד הוצאו דבריו מהקשרם וכי למעשה היה יונג אוהב יהודים ידוע, חסיד אומות העולם. חלק אחר, שהתקשה לנקוט בטקטיקה זו אישר את קיום גזענותו ודעותיו האנטישמיות בחצי פה, על ידי נסיון עצוב להסביר את רוח הזמן, ה"צייסגייט" של התקופה בה נאמרו. אלה האחרונים קצת שכחו כי אותה רוח הזמן היא אותה הרוח שהצמיחה את המפלגה הנאצית, את היטלר ואת הזוועות הכרוכות. חלק מאנשי הדור הצעיר יותר, זה שהזמן כבר הרחיקם מהאיש וממכריו משתחרר ממועקת הקרבה, וחלקו מוכן לומר בפה מלא – יונג אכן היה אנטישמי. *Lingering Shadows* מראה חלוקה זו בצורה חדה וברורה.

כותב מאמר זה מוצא עצמו עם החלק האחרון. לגבי כלל לא קיימת הדילמה "היה או לא היה"; כל אדם המאמין ומבטא

⁹ מכתב של יונג אל תלמיד וחבר יהודי, מאי 1934. מצוטט ממאמר של ארנסט הרמס: *Carl Gustav Jung: Defender of Freud and the Jews* (ראה הערה 1).

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ibid.

דעות מהסוג המצוטט לעיל ובכתביו של יונג, בין אם דבריו "הוצאו מהקשרם המלא" ובין אם הוא "חלק מרוח הזמן" חשוד בעייני כגזען וכאנטישמי, אפילו אם הוא קרל גוסטב יונג בכבודו ובעצמו. אנו חיים בתקופה שסימנה השלילי הוא ה-Politically correct. דברים אמורים להיאמר לפי מרשם נאותות. אולם ה-Politically correct איננו אלא עלה תאנה, וככל סוג של בגד הוא נתון לחילופי אופנה – מה שהיה אתמול PC איננו כך בהכרח היום. זו הסיבה שאינני מפשפש במניעיהם ובסיבותיהם של המגוונים, המתנצלים והמסתתרים. ה-Politically correct שלי הוא מה שאני חש "בעצמותי", בין אם הוא נאות להיאמר ובין אם לאו.

יונג האיש היה. גזען ואנטישמי. ובאותו זמן היה גם הוגה ומייסד אחד התורות הפסיכולוגיות המוצקות ביותר, זו של הלא-מודע הקולקטיבי והארכיטיפים שלו. ובגלל היותו זה שאיחד את הנפש העולמית במצאו את המשותף שבחלקיה הפנימיים עומדת הסתירה של דעותיו הגזעניות כסטירת לחי מצלצלת לתורתו הוא. וסטירת לחי זו נופלת כפרי בשל לידי כל גזען בכל פינה בעולם, בין אם בשימוש בוטה וישיר או שימוש מזן ה-Politically correct המתוחכם.

כישראלי ויהודי הגר באירופה אני יכול לראות מטווח קצר כיצד מרים נחש האנטישמיות את ראשו בכל הזדמנות הנופלת לידיו. דעות גזעניות היוצאות מפיהם של אנשי רוח מוצאות במהרה את דרכן לאינטליגנציית ה-Politically correct ודרך המדיה המלאה באלה אל חוגי הצבור הרחב המקבל לגיטימציה מלאה וישירה מאלוהי התקשורת. וכן, אנחנו מדברים באותה אירופה/נצרות/אנחנו עליהם מדבר יונג.

ככל תורה בפסיכולוגיה, שהיא ענף המתפתח לעד, זכותו של כל דור והאינדיבידואלים שבו להסכים, לקבל, לסתור ולא להסכים עם פרטים אלו או אחרים; זוהי הדינמיקה החיה של המחשבה האנושית. את הפרטים בעלי האופי הגזעני והמתנשא חייב היושר האינטלקטואלי להוקיע ולהקיא מקרבו. אלא אם כן הוא מזדהה עם תוכנם. במקרה שכזה אני מטיל ספק ביושרו של האינטלקט ובאינטלקטואליות של יושרו. ההתנסות ההיסטורית, כך אני מאמין, מראה כי דרך ההמתנה לשקיעתם של אמירות או מעשים פסולים אינה מקיימת עצמה. אלה צריכים להיות מוקעים בכל דור ודור. חובתנו לדורות היונגיאנים הבאים, אלה הרחוקים עוד יותר מימי האיש עצמו היא לראות שדור זה, ולו חלק ממנו, לא ייפול בפח דברי הגורו העתיק.

לכשעצמי, הנני "יונגיאני חלקי". יונג של הלא-מודע הקולקטיבי ושל הארכיטיפים הוא היונג עמו אני חש קירבה והזדהות. נכון הוא כי טיעונים רבים בתוך חלק-יונג זה אינם מקובלים על דעתי, ואת אי הסכמתי וסיבותיה אני מנסה להביע בעזרת טיעונים אקדמיים לגיטימיים, יחד עם רבים בני זמני המשקיעים מחשבה ואהבה למשנה זו. עם כל הקושי הכרוך, יונג האיש איננו מנוי עם אותו חלק. את הצד האפל שבאישיותו הצלחתי לגרש תוך כדי הבטחה עצמית לעשות את שביכולתי למען לא יזיק לדורות החדשים של אנשי הפסיכולוגיה האנליטית באשר הם.